

**MAHSULDOR SIGIRLARDA PERSISTENT SARIQ TANANING
DIAGNOSTIKASI VA DAVOLASH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH
(Adabiyotlar tahlili)**

Suvanov Sardor Anvarovich

*Veterinariya ilmiy tadqiqot instituti tayanch doktoranti
Samarqand. O'zbekiston*

Annotasiya: Maqolada sigirlarda persistent sariq tananing diagnostikasi va davolash vositalarining usullari bo'yicha adabiyot ma'lumotlarining taxlili bayon qilingan.

**IMPROVEMENT OF DIAGNOSIS AND TREATMENT OF PERSISTENT
YELLOW BODIES IN PRODUCTIVE COWS
(Literature review)**

Annotation: The article provides an analysis of the literature on the diagnosis and treatment of persistent jaundice in cows.

Keywords: ovaries, hypofunction, corpus luteum, infertility, heartburn, reproductive organs, follicular cyst, nymphomania.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДИАГНОСТИКИ И ЛЕЧЕНИЯ
ПЕРСИСТИРУЮЩИХ ЖЕЛТЫХ ТЕЛ У ПРОДУКТИВНЫХ КОРОВ
(обзор литературы)**

Аннотация: В статье представлен анализ литературы по диагностике и лечению персистентного желтого тела у коров.

Ключевые слова: яичники, гипофункция, желтое тело, бесплодие, изжога, репродуктивные органы, фолликулярная киста, нимфомания.

Mavzuning dolzarbligi. Respublikamiz Prezidentining qator farmon va qarorlari aholini sifatli go'sht va sut bilan ta'minlashni yaxshilashga qaratilgan bo'lib, bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mahsuldor sigirlarda reproduktiv a'zolar kasalliklari va persistent sariq tana oqibatida bepushtliklarning kuzatilishi sigirlarda mahsuldorlik va ulardan bola olishning kamayishi, yuqori mahsuldor hayvonlardan xo'jalikda foydalanish muddatlarining qisqarishi hisobiga katta iqtisodiy zararga sabab bo'lmoqda.

Respublikamiz fermer xo'jaliklariga xorijdan keltirilgan sigirlar orasida bepushtliklarning kelib chiqishi sabablari, rivojlanish xususiyatlarini o'rganish asosida tuxumdonlar funksional xolatiga ta'sir etuvchi va uning kasalliklarini, jumladan, persistent sariq tanaga diagnoz qo'yish va davolash usullarini takomillashtirish va amaliyotga tavsiya etish tadqiqotlarimiz maqsadini tashkil etadi.

Persistent yoki soʻrilmay qolgan sariq tana - deb boʻgʻoz boʻlmagan hayvon tuxumdonidagi tugʻishdan 25-30 kundan keyin soʻrilib ketmagan sariq tanaga aytiladi. Koʻpchilik mutaxassislar persistent sariq tana follikulalarning yetilishi va rivojlanishini susaytiradigan gormonlar ishlab chiqaradi, hamda 30-75 % hollarda hayvonning qisir qolishiga sabab boʻlishi mumkin degan xulosaga kelishgan. Persistent sariq tana koʻpincha sigirlarda va kamroq boshqa turdagi hayvonlarda uchraydi. [3]

Sigir tuqqach, 3-5 kundan keyin boʻgʻozlik sariq tanasining gormonal funksiyasi tugaydi va 15-16 kuniga borib, toʻliq soʻrilib ketadi. Persistent sariq tana boʻgʻozlik sariq tanasidan va koʻpincha anovulyator jinsiy sikl oqibatida jinsiy sikl sariq tanasidan hosil boʻlishi mumkin.

Persistent sariq tananing asosiy belgisi hayvonning kuyga kelmasligidir. Kamdan kam hollarda hayvonda kuyikish boʻlsada, ovulyasiya boʻlmaydi. Toʻgʻri ichak orqali tekshirishda bitta yoki ikkala tuxumdonlarning biroz kattalashganligi, yuzasining noteks va tuxumdonning oʻz toʻqimasiga qaraganda zichlashganligi qoʻlga seziladi. Bachadon boʻshashgan, kattalashgan, qorin boʻshligʻiga osilib tushgan, ayrim hollarda patologik oʻzgarishlarsiz boʻladi.

Persistent sariq tanani boʻgʻozlikda uchraydigan haqiqiy sariq tanadan farqlash baʼzan qiyin boʻladi. Shuning uchun davolashga kirishishdan oldin hayvonni boʻgʻoz emasligiga ishonch hosil qilish kerak, chunki boʻgʻoz boʻlsa bola tashlashi mumkin. Hayvonning boʻgʻoz-qisirligi noaniq boʻlsa, 2-3 haftadan keyin yana tekshirib koʻrish kerak.[2]

Persistent sariq tana ogʻir kasalliklar yoki hayvonlarni notoʻgʻri parvarishlash va oziqlantirish natijasida kelib chiqadi. Toʻliq fiziologik rivojlanmagan hayvon birinchi marta tuqqanida koʻpincha tuxumdonlar gipofunksiyasi kuzatiladi. Yetarli oziqlantirmaslik, rasionda mineral moddalar va vitaminlarning yetarli boʻlmasligi tuxumdonlar faoliyatining susayishiga va fiziologik sariq tana soʻrilmasdan potologik holatga oʻtishiga olib keladi. Bir tomonlama oʻta toʻyimli oziqlantirish ham tuxumdonlarda yogʻ toʻplanishi va follikulalarning degenerasiyaga uchrashi potologik sariq tana saqlanib qolishi tufayli tuxumdonlar funksiyasining susayishi va atrofiyasiga sabab boʻlishi mumkin [9].

Bepushtlikning belgilari hayvonning uzoq muddat davomida kuyga kelmasligi, bir necha marta urugʻlantirishdan keyin ham urugʻlanmaslik, jinsiy sikl muddatlarining buzilishi hisoblanadi [5].

Persitent sariq tanaga diagnoz asosan anamnez maʼlumotlari, klinik belgilari va rektal tekshirishga asoslanadi. Bazen biopsiya usulidan foydalaniladi.

Davolashda tuxumdonlarda qon aylanishi va oziqlanishini yaxshilash maqsadida har bir tuxumdon 3-5 daqiqa davomida massaj qilinadi. Tuxumdonlar faoliyatini qoʻzgʻatish uchun estrogenlar bilan birga vagotron moddalar ham ishlatiladi: teri ostiga 0,5%-li prozerin eritmasi yoki 0,1%-li karboxolin eritmasi 2-3 ml yuboriladi, shundan 5 kun oʻtgach esa 0,005%-li stilbestrol eritmasidan 2 ml muskul orasiga yoki sinestrolning 1%-li yogʻli eritmasidan 1-1,5 ml teri ostiga yuboriladi. Kuyga kelishini yaxshilash uchun ineksiyani 24-28 soat oralatib, 4-5 marta takrorlash kerak. [7].

Yuqori mahsuldor sigirlarda tuxumdonlar gipofunksiyasi paytida dinamik elektroneyrostimulyasiya usulini qoʻllash davolashni boshlashdan otalanishgacha

bo'lgan muddatni 18,4 kunga qisqarishini, birinchi marta o'rug'lantirishda otalanishni 30,36% ga ortishi va otalanish indeksini 0,3 ga kamayishini ta'minlaydi [6].

Sinxronlash usullaridan birining mohiyati shundan iboratki sigir va tanalarga 6-15 kun davomida progestogenlardan biri (progesteron, magesrol asetat va b.) ineksiya qilinadi, undan keyin BBQZ (bo'g'oz biya qon zardobi) yoki estrogenlardan biri ineksiya qilinadi. Yana bir variantda jinsiy qo'zg'alishni sinxronlashda prostoglandin $F_{2\alpha}$ yoki uning sintetik analoglari (10-11 kun oraliq bilan 2 marta) qo'llaniladi [9].

Adabiyot [8] ma'lumotlariga ko'ra, sigirlarning asosiy podadan chiqarilishiga 80-90% hollarda bepushtliklar, modda almashinuvlarining buzilishi kasalliklari – 74-90%, sut bezlarining kasalliklari – 17%, tuxumdonlar gipofunksiyasi – 19%, tuxumdonlarning follikulyar va lyuteal kistalari – 3%, oyoqlarning kasalliklari – 15-17 %, ovqat hazm qilish tizimining kasalliklari - 14-16%, mahsuldorlikning past bo'lishi – 18 % hollarda sabab bo'ladi. Sigirlardan xo'jalikda foydalanish o'rtacha 2,6 laktasiyaga teng bo'lgan.

Hayvonlarda tuxumdonlar kasalliklari tuxumdonlar funksiyalarining buzilishlarida gonadotrop gormonlar, $F_{2\alpha}$ va gonadoliberinlar, ayrim hollarda neyrotrop preparatlar (prozerin, karbaxolin) va tuxumdonlar gormonlari preparatlari (progestagenlar, estrogenlar) ishlatiladi. Gormonal preparatlar tuxumdonlarning endokrin va generativ funksiyalarini me'yorlashtiradi, bachadonning qisqaruvchanligini oshiradi, proleferativ-sekretor jarayonlarni faollashtirib, sigir va tanalar pushtdorligini tiklaydi.

Adabiyot [1] ma'lumotlariga ko'ra persistent sariq tanaga diagnoz qo'yish asosan anamnez ma'lumotlari, klinik belgilari va ovulyatsiyadan sung 9-11-kun tug'ri ichak orqali tuxumdonlar paypaslab ko'riladi. Jinsiy siklning 10-11 kuni odatda sariq tana tuxumdon yuzadida qo'ziqorin shaklida yumshoq konsistensiyada bo'ladi.

Davolashda asosan dori preparatlaridan foydalaniladi.

1. Multivet 15 ml muskul ichiga.

2. Surfagon 5 ml dozada (25 mkg) birinchi urug'lantirishdan 8-10 soat avval.

3. 50 mkg (10 ml) surfagon muskulga urug'lantirilgandan 8-10 kundan so'ng.

Xulosa: Adabiyot ma'lumotlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, hozirgi kungacha Respublikamiz qoramolchilik fermer xo'jaliklari sharoitida parvarishlanayotgan sigirlar orasida reproduktiv a'zolar kasalliklari va tuxumdonlarda persistent sariq tananing tarqalishi oqibatida mahsuldor sigirlarning bepusht bo'lib qolishi va mahsuldorligini keskin kamayishiga olib kelmoqda ushbu kasallikni diagnostikasi va davolash, bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitlariga mos keladigan usullari yetarlicha ishlab chiqilmagan va natijada mol bosh sononi ko'paytirish va mahsulot olishning bir muncha sezilarli darajada kamayishiga olib kelmoqda.

Adabiyotlar ruyxati

1. Губаревича Я. Г управление репродуктивной функцией у коров в условиях молочно-товарных Витебск ВГАВМ, 2018

2. Дюльгер Г. П., Храмцов В.В. и др., Лекарственные средства, применяемые в ветеринарном акушерстве, гинекологии, андрологии и биотехнике размножения животных: Справочное пособие. - СПб.: Издательство «Лань», 2016,- 272 с.

3. Кондрахин И.П., Левченко В.И. Диагностика и терапия внутренних болезней животных. М.: Изд.ООО «Аквариум-Принт», 2005.С.-652-664.
4. Сафиуллов Р.Н. Лечебно-профилактическая эффективность препарата "Экстракт плаценты с лешиной" при катарално-гнойном эндометрите коров. автореф. дисс...канд. вет.наук. Казан. 2009. С. 2-5.
5. СИОН-Исроил компанияси менежери Дани Глад томонидан такдим етилган презентасия материаллари. Паярик тумани к/х касб хунар коллежи. 03.2011.
6. Соколова О.В. Осенка биоресурсного потенциала высокопродуктивных коров при разных технологиях содержания. Автореф.дисс... канд. биол. наук. – 2007. С 19.
7. Кононова Г.А. Колос Л. ВЕТЕРИНАРНОЕ АКУШЕРСТВО И ГИНЕКОЛОГИЯ (Ленинград)1977
8. Чомаев А.М., Чернишева М.Н., Голдина А.А. Молочная продуктивность и сроки осеменения коров. Ж.Зоотехния, №6, 2003, с.30.
9. Eshburiyev B.M. Veterinariya akusherligi. Toshkent, Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2018.
10. <http://vak.ed.gov.ru/common/img/uploaded/files/vak/announcemens/Veterinar/2009/1506/Koba I.S.>
11. <http://bd.patent.su/2372000-2372999/pat/servlet/servlet5ae1.html>
12. <http://webmvc.com/bolezni/livestock/tocology/retentio.php>